

УДК 159.923:159.942

DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1517-2025-39-179-198>**Тетяна СТАСЮК**

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри філології
Дніпровського державного аграрно-
економічного університету

Tetyana STASIUK

doctor of philological sciences,
professor, head of philology
department Dnipro State Agrarian
and Economic University

ORCID:

<https://orcid.org/0000-0002-6815-0000>

Бібліографічний опис статті: Стасюк, Т. (2025). Зміна аксіології концепту «освіта» в сучасному освітньому просторі. *Theoretical and didactic philology*, doi <https://doi.org/10.31470/2309-1517-2025-39-179-198>

ЗМІНА АКСІОЛОГІЇ КОНЦЕПТУ «ОСВІТА» В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Стаття досліджує аксіологію концепту «освіта», реалізацію смислів-цінностей у освітньому просторі. Автором обґрунтовано визначальну роль смислів-цінностей у формуванні не тільки концепту «освіта», сучасного освітнього простору, а й вихованні високоморальної, висококультурної особистості та висококультурного етносу в системі сучасної освіти.

Значна увага приділена концептуалізації як лінгвістичній категорії. Охарактеризовано когнітивну класифікаційну діяльність людської свідомості, пізнавальні та інтерпретаційні здатності в осягненні навколишнього світу, зокрема процесів, пов'язаних з освітнім полем.

Проведено концептуальне порівняння і встановлена різниця між аксіологією концепту «освіта» у науковій свідомості, реалізованій в поширених словникових визначеннях і спеціальній літературі, та уявленнями про смисли-цінності в структурі концепту «освіта» у «повсякденній свідомості», ментальності народу, зафіксованими в етимологічних відповідниках, фонетичних і словотвірних історичних варіантах, прислів'ях і приказках, збережених в прамітології.

Встановлено факт розширення аксіології концепту «освіта» як результат розвитку суспільства, системи освіти й освітньої методології. Зафіксовано нові, набуті з часом смисли-цінності, які інтегруються в складну структуру концепту «освіта» у сучасному освітньому просторі й вербалізуються у різноманітних засобах,

способах, факторах, процесах, чинниках, механізмах, основах, практиках, системах, феноменах, результатах розвитку особистості й суспільства. Вони також охоплюють предметні, знаково-символічні, раціонально-інтелектуальні і інтуїтивно-духовні реальності; культурний та історичний досвід людства; знання сучасного світу та перспективу людської цивілізації; досвід індивідуального історичного розвитку особистості та суспільства; формально-структурований, формалізований, неформалізований спосіб отримання знань; особистий, соціальний, транскультурний досвід.

Ключові слова: аксіологія, аксіологема, смисл-цінність, концепт, концептуалізація, освіта, освітній простір.

CHANGE OF AXIOLOGY OF THE CONCEPT «EDUCATION» IN THE MODERN EDUCATIONAL SPACE

The article examines the axiology of the concept «education», the realization of meaning-values in the educational space. The author substantiates the determining role of meaning-values in the formation the concept «education» and modern educational space. Axiology also determines upbringing highly moral, highly cultured personality and a highly cultured ethnic group in the system of modern education.

Considerable attention is paid to conceptualization as a linguistic category. The cognitive classification activity of human consciousness, cognitive and interpretive abilities in understanding the surrounding world, in particular processes related to the educational field, are characterized.

A conceptual comparison is made and the difference between the axiology of the concept «education» in the scientific mind (implemented in common dictionary definitions and special literature) and in the «everyday consciousness» (mentality of people, recorded in the etymological counterparts, word-forming historical variants, preserved proverbs and sayings in paremiology).

Expansion of the axiology of concept «education» was stated, as a result of society development, establishment of education system and educational methodology. New meaning-values are integrated into the complex structure of concept «education» in the modern educational space. They are verbalized in various means, ways, factors, processes, factors, mechanisms, bases, practices, systems, phenomena, results of personality upbringing and society development. They also include objective, symbolic, rational, intellectual and intuitive-spiritual realities;

cultural and historical experience of humanity; knowledge of the modern world and the perspective of human civilization; experience of individual historical development of personality and society; formally structured, formalized, informalized way of obtaining knowledge; personal, social, transcultural experience.

Key words: *axiology, axiologeme, meaning-value, concept, conceptualization, education, educational space.*

Постановка проблеми. Ціннісні орієнтири, морально-етичні настанови, духовна культура зберігаються в пам'яті людей завдяки такому засобу передавання людської думки, народного духу, культурних надбань, як освіта. Десятки тисяч людей створюють те, що реалізується в пам'яті та свідомості через освіту. Проблеми виховання особистості, передавання аксіології епохи, народу, певної спільноти вивчають у різних площинах. Деякі науковці акцентують увагу лише на впливові свідомості на цінності, коли зі зміною дійсності, її сприйняття й осмислення змінюються й оцінки явищ навколишнього світу. Інші підкреслюють зворотній вплив аксіології на свідомість. Більшість дослідників погоджуються з думкою про те, що освіта стала універсальним інструментом сторення системи людських цінностей, впливу на аксіологію й прагматику особистості.

Вивчення аксіології освіти як дослідницька проблема в теорії лінгвоконцептології, педагогіки, психології, філософії залишається одним з найменш розвинених питань, хоча його важливість і значення для кожної людини та суспільства є досить високими. Аксіологія народу та її особливості стосовно епохи, трендів, соціально-економічних зрушень є когнітивним, духовним, онтологічним стрижнем, який організовує та скріплює усі системотвірні фактори етнічної групи –

менталітет, світогляд, культуру, соціальну сферу, економічну діяльність, аспекти виховання тощо.

Аксіологія у поняттях, думках, ідеях, розуміннях, настановах, прагненнях, духовних цінностях відображає визначальну роль смислів-цінностей у збереженні та передачі духовного, морального, культурного досвіду для наступних поколінь. Ціннісні концепти відображають складну систему внутрішніх, моральних, психологічних та аксіологічних виявів духовного життя людини. Відтак актуальність дослідження зумовлена низкою факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. По-перше, на початку ХХІ століття в теорії освіти інтерес до оцінювання дійсності, утворення і генерації смислів-цінностей суттєво посилюється. Відомі праці Л. Демінської, О. Наумець, О. Стасевської, Ю. Сурміна, Н. Ткачової, С. Хрипко та інших, які породжують подальші теоретичні та методологічні питання виявлення власне механізмів оцінної інтерпретації світу.

По-друге, зміна аксіології концепту «освіта» і його сучасна інтерпретація ще не ставали предметом спеціального дослідження на мовно-ментальному рівні, хоча саме ці аспекти є підґрунтям для подальшого моделювання руху системи освіти, корегування методів виховання.

У зв'язку з цим вивчення аксіології освіти є актуальним не лише у власне лінгвістичному, але й у соціокультурному, ментально-психологічному та освітньо-дидактичному аспектах. Необхідним видається опрацювання дефініцій освіти, оскільки визначення поняття відображає його позицію у логічній та онтологічній поняттєвій системі, а відтак дає змогу й проникнути в аксіологію поняття.

Об'єктом дослідження є фіксовані у словниках і науковій літературі дефініції, як засоби мовного втілення смислів-цінностей у концепті «освіта».

Предметом дослідження є аксіологічні риси мовної концептуалізації поняття «освіта» як ціннісна база суспільства та особистості.

Матеріалом дослідження послужили різні лексикографічні джерела як електронного, так і паперового формату, серед яких «Словник термінів і понять сучасної освіти» (автори Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна) [1] та «Словник новітніх освітянських термінів і понять» (автори І. І. Козинець, Ю. О. Шабанова) [2], що містять трактування вербалізованого концепту «освіта».

Мета статті – дослідити та описати зміну аксіології концепту «освіта» в сучасному освітньому просторі. Завдання, вирішувані в дослідженні, такі: 1) розгляд аксіології, аксіологем, смислів-цінностей як мовно-ментальних категорій; 2) дослідження аксіології освіти у вербальних та концептуальних вимірах; 3) виявлення та фіксування особливостей ціннісної концептуалізації у фіксованих дефініціях освіти у словниках та науковій літературі.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше розглядається процес зміни аксіології концепту «освіта» в сучасному освітньому просторі, що характеризується специфікою денотатної області; виділені й систематизовані найважливіші концептуальні вербалізації феномену освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна людина не лише сповідує певну культурну традицію, а й навчилася виходити за її межі та створювати нову культурну традицію, продовжувати власний розвиток у ментально-психологічному й

духовному плані. Зараз розвинулося розуміння освіти як частини соціального простору, в якій формується спроможність людини реалізувати свій природний потенціал творчості та активності. Освіта набула визначальної ролі у вирішенні нагальних проблем сучасності, серед яких є питання набуття «не-академічного» знання, навичок, цінностей і позицій, необхідних для продуктивного життя в мультикультурному світі, питання розвитку спеціальних диференційованих здібностей. Вона враховує різні рівні розкриття потенціалу людини: взаємодію з природою, взаємодію із суспільством, взаємодію на основі міжособистісного спілкування (любов, турбота, повага тощо) і своїм внутрішнім світом, що сприяє розвитку ключових компетенцій особистості для всебічного навчання.

Аксіологія, аксіологема, смисл-цінність як мовно-ментальні категорії. Визначення аксіології як ціннісного простору або сукупності цінностей є фундаментальним для оперування з аксіологічними компонентами в структурі концептів, а відтак – з розумінням конотативної семантики різних понять.

Сучасний дискурс репрезентує *аксіологію* як сукупність або систему цінностей, учення про аксіологеми, про сутність духовних, культурних, моральних, естетичних, матеріальних цінностей, їх вплив на особистість людини, засади суспільства, уклад суспільного життя. Теорія цінностей заглиблюється у вивчення предметів, процесів, явищ, становищ, станів і смислів, які потрібні, необхідні, цікаві та корисні людям, які приваблюють і мотивують людей за певних умов та з певних причин. Аксіологія послуговується *аксіологемами*, які, власне, є оцінними смислами, компонентами ментальної [або змістової] структури

концепту, з погляду когнітивної лінгвістики. *Аксіологема* виявляється як на рівні оцінювання будь-якої реалії, так і на рівні означення цінності / цінностей цієї реалії. *Аксіологема* – «ментальна домінанта пізнавально-регулятивних процесів, ... [ментальний] зародок ідеального буття, який організовує пізнавальні процеси у кванти знання (тобто виникає у свідомості в процесі відображення дійсності), стягує навколо себе певний внутрішній (ідеальний) зміст, структурує його і тим самим організовує семантичний простір» [5, с. 156].

На нашу думку, оцінність більшою мірою кваліфікують як щось потенційне, як здатність мовної одиниці експлікувати місце об'єкту на оцінній осі, в аксіологічному полі, а оцінку – як актуальне, ментально-вербальну дію присвоєння позитивних чи негативних ознак, якостей предмета. Цінність, закріплена в свідомості носія мови як аксіологічний концепт або ціннісний (оцінний) компонент концептуальної одиниці, виступає основою оцінки і сама є об'єктом оцінювання. Критерії розмежування ціннісного та оцінного – суб'єктивність / об'єктивність, ставлення до реальності, природа, обсяг, первинність / вторинність, функціональність, корелятивність. У окремих носіїв ментальності, у певних ситуаціях, у визначену епоху критерії визначення цінностей можуть варіювати. Ми вважаємо, що серед методів експлікації аксіологеми найактуальнішими є оперування з дефініціями, визначення ключових компонентів тлумачення, психолого-лінгвістичні методи дослідження, когнітивне картування, асоціативний експеримент, оцінювальний експеримент, ранжування за ціннісними шкалами. За обмеженого обсягу представлення матеріалу, у цій статті ми звертаємося до методу оперування з дефініціями, визначення ключових компонентів тлумачення, до

етимологічного аналізу, дослідження фонетичних і словотвірних варіантів, до психолого-лінгвістичного методу дослідження свідотств народного духу, зафіксованих у приказках та прислів'ях.

Аксіологія освіти у вербальних та концептуальних вимірах.

Освіта в будь-якому трактуванні є методологічним простором концептуального втілення й вербалізації аксіологічних смислів. Освіта становить площину, в якій об'єднуються, ранжуються, сортуються, розподіляються як наразі пропаговані цінності особистості і суспільства, так і призабуті або нівельовані. Цінності завжди були у фокусі вивчення світоглядів людей і суспільного виміру людського буття. Вони зазнавали періоди запровадження чи спростування у освітній парадигмі; генерації шкал цінностей, їхніх трансформацій і нівеляції; піднесення культурологічного знання та його занепаду, відродження автохтонних цінностей чи привнесення чужорідних.

Аксіологія освіти, із плином часу, зі зміною психологічного, культурного й духовного образу людини, охоплює все ширше і ширше коло смислів. Цінностями стали зміст знань, обсяг знань, структурованість і варіативність знань, поєднання їх із практикою, вплив знань і практики на особисті якості людини, вплив на досвід і результати навчання і роботи. Ціннісними компонентами стали також менеджмент знань, вміння генерувати нові знання, експертиза знань, реалізація знань у вигляді інфопродуктів, курсів, програм, освітніх програм, педагогічних систем, які входять до освітніх технологій і технологій професійної комунікації. Це підтверджує ціннісну апріорність освітнього простору.

У ментальній рефлексії навколишнього світу смисли-цінності посідають важливе місце, тому

відображення всього пізнаваного і досліджуваного фіксує саме цінність його для суб'єкту пізнання. За аналогією у освітній діяльності програми, системи, школи, технології, методики, методи і техніки навчання детермінуються тими смислами-цінностями, які масштабно спрямовують освіту до досягнення певних аксіологічних цілей. Система цінностей, власне, і формує різні ланки й компоненти освітнього процесу як зміст, наповнення, обсяги, так і способи представлення, методи навчання, засоби тренування, бази практики. Вона актуалізується як у роботі певного педагога, консультанта, наставника, так і в роботі цілих підрозділів, закладів, галузей, системи в цілому.

Ті чи ті освітні проєкти, практики, діяльність зазнають реалізації насамперед на певному ціннісному підґрунті. Певний комплекс цінностей, можна сказати, взагалі детермінує рух системи освіти, її тенденції, тренди, перетворення й реформи. Так, вагомі зрушення в освітній політиці, реформи освітньої системи, інноваційні впровадження й проєкти відбуваються насамперед через зміну ціннісних парадигм, які на сьогодні сформовані в бінарних опозиціях: традиційні – авангардні, консервативні – ліберальні, національні – транснаціональні, азійські – європейські, етнічні – геополітичні тощо.

Освіта людини екстраполює здобуті знання, вміння, практики, навички, ставлення й загалом сформований світогляд на подальшу діяльність підготовленого фахівця. Перераховані складники зумовлюють вибір життєвих і робочих стандартів, настанов, принципів, методів. Саме системою освіти і виховання впроваджуються певні моделі поведінки, дії, діяльності, моральні устої, культурні смисли і цінності, соціальні практики й поняття. Тому будь-який соціум і

суспільство в цілому розвивається під визначним впливом панівної освітньої думки в наявному освітньому просторі. А методологічна система виховання, прийнята в цьому суспільстві, завжди визначається, своєю чергою, панівною в ньому системою цінностей.

Зміна аксіології концепту «освіта» у дефініціях освіти у словниках та науковій літературі.

Дослідження розвитку аксіології певного концепту в діяхронії мови передбачає аналіз дефініцій або тлумачень цього концепту у різних історичних зрізах, аналіз особливостей світосприйняття, концептуалізованих у понятті, а також визначення смислів-цінностей у структурі цього концепту, які превалюють у кожному епоху. Це дозволить відповісти на складні питання – в якому вигляді феномен освіти концептуалізується, відображається у свідомості людини, які трансформації смислів відбуваються у структурі цього концепту.

Як свідчить «Етимологічний словник української мови» [6], слово «освіта» походить від слова «світ», яке було запозичене в давньоруську мову зі старослов'янської. «Слово світ (стсл. свѣтъ, свѣтъло), що спершу означало лише світло, пізніше набуло іншого значення (всесвіт, мир), й було одно корінним зі словами, які розвинули свої значення: Свѣтлость – свѣтъ сїянїє, заря; Свѣчуся – сїяю; Свѣтъ – мїръ вселенная; Свѣта – сотворрнє мїротворенїє; Свѣтлый – цѣль цѣлый, прави/й/» [7].

У цьому ж «Етимологічному словнику української мови» знаходимо, що етимологічні відповідники слова «совість», які історично реалізувались у різних мовах, свідчать про «давність поняття-етимону: ... свят (болгарська), swět (верхньолужицька), ... švĕtáh

«світлий, білий» (давньоіндійська), *śvitrah* «білий» (давньоіндійська), ... *свѣтъ* (давньоруська), ... *švytė'iti* «світитися, блищати, сяяти» (литовська), *švaityti* «світити» (литовська), ... *свет* (македонська), *swēt* (нижньолужицька), ... *svet* (полабська), *świat* (польська), *svěť* (праслов'янська), ... *свѣт* (сербохорватська), ... *svet* (словацька), *svêtel* «світлий» (словенська), *свѣтъ* (старослов'янська), *svět* (чеська)» [6].

Фонетичні та словотвірні варіанти становлять розгалужене гніздо з коренем *свѣтъ* з великою сукупністю розвинених історично пізніше значень: відсвіт, досвіт, засвіт, насвіти, одсвіт; світанок, засвітло, досвіток, досвітки, передсвіт; світило, світище, світич; освітній, освітянин, освітянка, освічений, освічувати; просвіта, просвітитель, просвітник; світанок, світати, світило, світильник; світлий, світлиця, світлість, світлішати; світло, світляний, світоч; по́світ, посві́та, світання, світанок, світелка, світилка, світлиця; передсві́танок, передсві́тання, передсвітній; висвітлення, висвітлити; освітлення, освітлювач, освітлювальний; блискучий, блиснути, блищати; неосвітній, неосвічений, несвітній, несвітвий; світові́к, світський чоловік, світський тощо [6].

Поняття *свѣтъ* – одне з головних понять християнства. У його доктрині *свѣтъ* – це справа рук Божественних. *І сказав Бог: нехай буде світло. І стало світло* (Буття 1:3). Божа воля може стати відома людині двома способами: внутрішнім – через внутрішнє вроджене усвідомлення волі Божої, через совість, розум, виховання, що полягає в основних неписаних моральних законах; і зовнішнім, історичним – доведення Божественної волі до людини через Одкровення та Заповіді, тобто через просвіту, освіту, освіченість у Божому Законі. Світло виникає за словом Бога, воно не

відділене від Бога. У Новому Завіті є багато місць, де світло протиставляється пільмі. Морок, пільма символічно представляє неможливість пізнати сокровенне, тоді як світло – це те, завдяки чому Бог може бути пізнаний, його видима ознака. Завдяки світлу можливе умоосягнення, розуміння ієрархічної структури дійсності. Тільки в особливих обставинах люди набувають здатності бачити світло. У системі філософських знань проблема світла, окрім власне онтологічного аспекту, мала також і яскраво виражене антропологічне звучання.

Визначення національно-культурної специфіки концепту “освіта” в українській пареміології показує його історичний зміст, оскільки прислів'я і приказки відбивають у собі людську свідомість протягом століть і зберігають у собі сукупність ідей, вироблених одним етносом. У цих народних висловлюваннях відбивається оцінка цілого народу. Знаходимо зразки «Освіта людині – що крила пташині», «Освіта, як золото, – дорого цінується скрізь», «Освіта – маленьке віконце, та через нього увесь світ видно», «Від освіти голова не болить», «Здобудеш освіту – побачиш більше світу», «Несвіт і негода разом ходять», «Вченому світ, а невченому тьма» у блоці паремій про освіту, знання й розум [8]. Народні висловлювання відображають духовний образ людини, прагнення та ідеали до світла, освіченості, судження про різні переваги здобуття освіти.

Діахронійно феномен освіти розглядається як аспект відображення категоризації людського досвіду й реалізує концептуальний зміст у сукупності дефініцій, які набувають нової аксіології з плином часу. Так, старіші словники демонструють найкоротші визначення з мінімальним набором конотацій:

- *Образованіе, просвѣщеніе* [9];

- *Письменність, грамотність* [10];
- *Сукупність знань, здобутих у процесі навчання* [11];
- *Піднесення рівня знань; навчання* [11];
- *Процес засвоєння знань* [11];
- *Загальний рівень знань у суспільстві, державі* [11];
- *Система навчально-виховних заходів* [11].

Новіші ресурси поглиблюють тлумачення концепту освіти, нашаровуючи нові смисли, які актуалізувалися під час зміни культурної парадигми:

- *процес, за допомогою якого суспільство передає акумульовані знання, вміння та цінності від одного покоління до іншого* [12];
- *дії чи досвід, які мають формотворчий вплив на спосіб мислення, характер чи фізичну спроможність людини* [12];
- *засіб фундаментального впливу на можливості і потенціали як окремих осіб, так і громад щодо забезпечення розвитку, а також соціально-економічних успіхів* [12];
- *інструмент, що дає людям знання та інформацію, а також сприяє зміцненню почуття самоповаги і впевненості у собі, реалізації власного потенціалу* [12];
- *процес поширення знань і культури в суспільстві, важливий складник духовного, культурного, наукового, технічного поступу людства, в сучасному світі ще й необхідна умова всебічного розвитку людини як особистості* [14].

Найновіші джерела експлікують нову аксіологію, розвинену сучасною освітньою методологією, що

застосовувалася впродовж трансформаційних процесів у суспільстві, змінюючи зміст концепту «освіта», інтегруючи нові цінності в його структуру:

- *цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь та навичок або щодо їх удосконалення [1, с. 125];*
- *цілеспрямоване формування певних знань, умінь і методологічної культури, а також комплексна підготовка й виховання фахівців за рахунок відповідного змісту, методів навчання і наукомістких освітніх технологій [1, с. 127];*
- *процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь та навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості [1, с. 125];*
- *комплекс державних, приватних і суспільних освітніх установ, що забезпечують організаційну й змістовну єдність та подальший взаємозв'язок всіх ланок освіти із задоволенням прагнення людини до самоосвіти й розвитку протягом усього життя [1, с. 127];*
- *основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього, що є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства [2, с. 32];*
- *здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для*

діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань [2, с. 8];

- сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей [2, с. 8];
- реалізація права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки [2, с. 32];
- фактор адаптації людини до нових життєвих умов в періоди зміни ідеологічних установок, соціальних уявлень, ідеалів і буття людей у цілому [13];
- стабілізуючий фактор між новими соціальними уявленнями та ідеалами попередніх поколінь, що втілювалися в історичній традиції, в період реформ, змін устрою [13];
- механізм розвитку регіональних систем і національних традицій, який регламентує характер педагогічних завдань у залежності від специфіки населення окремих регіонів, вікових, статевих, соціальних груп [13].

Проведене дослідження аксіології концепту «освіта» загалом свідчить про комплекс нових уявлень та смислів-цінностей в освітньому просторі, який розвиває нову концептосферу, вербалізовану в новітніх знаннях і втілену в сучасних практиках, що зберігає єдність народу, його культури в історичній зміні поколінь та суспільних формацій, поєднує народ у часі, у географічному, культурному, соціальному та морально-етичному просторі.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок. Проведений аналіз дозволяє побачити різницю між аксіологією концепту «освіта» у науковій свідомості, реалізовану в поширених словникових визначеннях, та уявленнями про неї у «повсякденній свідомості», ментальності народу.

1. **Етимологічні відповідники** поняття «освіта» представляють такі концептуальні ознаки, як «світ», «світити», «світлий», «світитися», «блищати», «сяяти», «білий»; **фонетичні та словотвірні варіанти** експлікують такі смисли, пов'язані з освітою, як «відсвіт», «одсвіт», «досвіт», «засвіт»; «освітлення», «освітлювач»; «освітній», «освітнянин», «освічений»; «просвіта», «просвітитель», «просвітник»; «світанок», «світати», «світало», «світильник»; «світлий», «світлиця», «світлість», «світлішати»; «світло», «світляний», «світоч»; «блискучий», «блиснути», «блищати»; «висвітлення», «висвітлити» тощо. У **пареміях** знайшли відображення ознаки освіти як: «світ», «крила», «віконце», «вченість», «видіння світу», «золото», «повсюдна цінність», «здобуток», «позбавлення негоди» тощо. Прислів'я про освіту відображають прагнення до світла, освіченості.

2. Нова, привнесена з часом, **аксіологія концепту «освіта»** є результатом розвитку суспільства, системи освіти й освітньої методології. **Набуті смисли-цінності інтегруються у нову структуру концепту**, яку схематично можна представити як «освіта – це:»
1) *система: система формування знань, умінь і культури / система підготовки й виховання фахівців через зміст, методи навчання і технології / система комплексних знань, умінь і практичних навичок / система мислення, професійних, світоглядних,*

громадянських якостей і морально-етичних цінностей / система державних, приватних і суспільних освітніх установ; 2) **засіб**: засіб впливу на можливості і потенціали осіб / засіб впливу на громади для соціально-економічних успіхів / засіб здобуття знань, здобуття спеціальності; 3) **фактор**: фактор всебічного розвитку людини як особистості / фактор адаптації людини до нових життєвих умов, ідеологічних установок, соціальних уявлень / фактор стабілізації між новими соціальними уявленнями та ідеалами попередніх поколінь; 4) **інструмент**: інструмент передавання знань та інформації / інструмент зміцнення почуття самоповаги і впевненості у собі / інструмент реалізації потенціалу / інструмент навчання людини з урахуванням її особистісних потреб; 5) **механізм**: механізм впливу на спосіб мислення і характер людини / механізм регламентування педагогічних завдань для населення окремих регіонів; 6) **результат**: результат засвоєння особистістю системи наукових знань, практичних умінь та навичок / результат здобуття особою наукових, творчих, мистецьких, професійних і загальних компетентностей; 7) **процес**: процес передавання знань, вмінь та цінностей між поколіннями / процес поширення знань і культури в суспільстві; 8) **чинник**: чинник духовного, культурного, наукового, технічного поступу людства; 9) **основа**: основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави; 10) **практика**: практика розвитку розумово-пізнавальної і творчої діяльності людини / практика виховання морально-естетичної культури людини; 11) **діяльність**: цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з

отримання знань, умінь та навичок та їх удосконалення.

- Зважаючи на виклики сучасного світу, ми можемо говорити про розширення аксіології концепту «освіта» із охопленням ним таких смислів-цінностей: простір освіти експліковано як необмежений територіально-часовими вимірами нелінійний відкритий динамічно-цілісний трансформативний процес, який інтегрує: системи, засоби, фактори, інструменти, механізми, результати, процеси, чинники, основи, практики, діяльність з розвитку особистості й суспільства; культурний та історичний досвід людства; знання сучасного світу та перспективу людської цивілізації; досвід індивідуального історичного розвитку особистості та суспільства; формально-структурований, формалізований, неформалізований спосіб отримання знань; особистий, соціальний, транскультурний досвід.

Перспективи подальших пошуків передбачають удосконалення методологічного апарату опису й дослідження аксіологічної сфери буття особистості і народу. Релевантним видається створення когнітивної моделі категоризації й концептуалізації описуваної царини.

ЛІТЕРАТУРА

- Михайлова Л. М. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад.: Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна. Северодонецьк, 2020. 194 с.
- Козинець І. І., Шабанова Ю. О. Словник новітніх освітянських термінів і понять: довід. видання. Дніпро: НТУ «ДП», 2021. 69 с.
- Аксіологія. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Аксіологія>.
- Аксіологія. Енциклопедія Сучасної України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-43500>
- Іващенко В. Л. Матеріали до словника-мінімуму основних термінопонять концептуальної семантики. *Лексикографічний бюлетень*:

36. наук. пр. Київ: Ін-т української мови НАН України, 2006. Вип. 14. С. 148 – 162.
6. Освіта – етимологія. «Горох» як українська публічна електронна бібліотека. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://goroh.pp.ua/Етимологія/освіта>
7. Освіта. Лаврентій Зизаній. Лексис. Україно-болгарський словник. 1596. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://litopys.org.ua/zyzlex/zyz.htm>
8. Vseosvita.ua. Прислів'я та приказки про науку, знання та розум. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/embed/0100ebzq-1d71.docx.html>
9. Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко: в 4-х т. Київ: Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 3, С. 65. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://hrinchenko.com/slovary/znachenie-slova/35626-osvita.html>.
10. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sum.in.ua/s/osvita>.
11. Словник української мови у 20 томах. Словник.UA. Освіта. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=освіта>.
12. Освіта. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/compass/education>.
13. Освіта.UA. Вища освіта в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29246/>
14. Освіта. Енциклопедія Сучасної України. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-76778>.

REFERENCES

1. Mykhaylova, L. M., Pahava O. V. & Pronina O. V. (2020). *Slovnuk terminiv i ponyat' suchasnoyi osvity [Dictionary of terms and concepts of modern education]*. L. M. Mykhaylova (Ed.). Syevyerodonets'k [in Ukrainian].
2. Kozynets, I. I. & Shabanova Yu. O. (2021). *Slovnuk novitnikh osvityans'kykh terminiv i ponyat' [Dictionary of the latest educational terms and concepts]*. Dnipro [in Ukrainian].
3. Aksiolohiya. *Wikipedia [Axiology. Wikipedia]*. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Aksiolohiya> [in Ukrainian].
4. Aksiolohiya. *Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrainy [Axiology. Encyclopedia of Modern Ukraine]*. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-43500> [in Ukrainian].
5. Ivashchenko, V. L. (2006). Materialy do slovnika-minimumu osnovnykh terminoponyat' kontseptual'noyi semantyky. [Materials for a minimum dictionary of basic terms of conceptual semantics]. *Lexicographic bulletin – Lexicographic bulletin*. Kyiv, (Vol. 14), 148 – 162 [in Ukrainian].
6. *Osvita – etymolohiya. «Horokh» yak ukrayins'ka publichna elektronna biblioteka. [Education – etymology. Ukrainian public electronic library]*. Retrieved from: <https://goroh.pp.ua/Etymolohiya/osvita> [in Ukrainian].

7. Osvita. Lavrentiy Zyzaniy. (1596). *Leksys. Ukrayino-bolhars'kyi slovnyk. [Lexis. Ukrainian-Bulgarian dictionary]*. Retrieved from: <http://litopys.org.ua/zyzlex/zyz.htm> [in Ukrainian].
8. Vseosvita.ua. *Prysliv'ya ta prykazky pro nauku, znannya ta rozum [Proverbs and sayings about science, knowledge and intelligence]*. Retrieved from: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100ebzq-1d71.docx.html> [In Ukrainian].
9. Osvita. *Slovar' ukrayins'koyi movy. (1958) [Dictionary of the Ukrainian language]*. B. Hrinchenko (Ed.). Kyiv: ASUSSR, (Vol.3). Retrieved from: <http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/35626-osvita.html> [in Ukrainian].
10. Osvita. *Slovnyk ukrayins'koyi movy. Akademichnyy tlumachnyy slovnyk (1970 – 1980) [Dictionary of the Ukrainian language. Academic explanatory dictionary]*. Retrieved from: <https://sum.in.ua/s/osvita> [in Ukrainian].
11. Osvita. *Slovnyk ukrayins'koyi movy u 20 tomakh. Slovnyk.UA. Osvita [Dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes. Dictionary.UA]*. Retrieved from: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=osvita> [in Ukrainian].
12. Osvita. *Posibnyk z osvity v oblasti prav lyudy ny za uchasti molodi [Manual on education in the field of human rights with the participation of young people]*. Retrieved from: <https://www.coe.int/uk/web/compass/education> [in Ukrainian].
13. Osvita.UA. *Vyshcha osvita v Ukrayini [Education.UA. Higher education in Ukraine]*. Retrieved from: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29246/> [in Ukrainian].
14. Osvita. *Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny [Education. Encyclopedia of Modern Ukraine]*. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-76778> [in Ukrainian].